

Thực hiện Di chúc của Chủ tịch Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường

VŨ KIM ĐIỂM*

Tuy đã trải qua nửa thế kỷ, nhưng Di chúc của Hồ Chủ tịch luôn được Đảng và nhân dân ta trân trọng như một tài sản vô giá trong kho tàng văn hóa tinh thần của dân tộc. Trong bài viết này, chúng tôi xin đề cập đến một ý nguyện của Người về xây dựng một đời sống văn hóa mới, trong đó có vấn đề bảo vệ môi trường, trên cơ sở đó, đề xuất một số giải pháp để bảo vệ môi trường thời gian tới, với mục tiêu góp phần xây dựng một nước Việt Nam xanh, sạch, đẹp.

BẢO VỆ MÔI TRƯỜNG TRONG DI CHỨC CỦA CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH

Nói đến Chủ tịch Hồ Chí Minh, chúng ta không chỉ biết đến Người ở tấm lòng yêu nước, thương dân, suốt đời phấn đấu, hy sinh vì độc lập, tự do của Tổ quốc, vì hạnh phúc của nhân dân, mà còn học ở Người một tấm gương đạo đức mẫu mực, một tình cảm gần gũi, chân thành, gắn bó với con người, với thiên nhiên. Trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng, Hồ Chủ tịch luôn quan tâm đến vấn đề môi trường. Người thấy môi trường có vai trò hết sức quan trọng đối với sự sống của con người. Con người muốn tồn tại, phát triển, một mặt, cần phải sống hòa hợp với tự nhiên, mặt khác, còn phải biết cải tạo, chinh phục tự nhiên. Bảo vệ môi trường là bảo vệ sự tồn tại của chính con người và sự phát triển của xã hội loài người.

Mặc dù Chủ tịch Hồ Chí Minh không có một tác phẩm nào dành riêng cho việc bảo vệ môi trường, nhưng quan niệm về bảo vệ môi trường của Người nằm rải rác trong các văn bản và qua triết lý hành động của Người.

Bản thân Chủ tịch Hồ Chí Minh là một tấm gương sáng về thực hành lối

sống mới giản dị, tiết kiệm, ngăn nắp, yêu lao động, quý trọng thời gian, thường xuyên luyện tập giữ gìn sức khỏe, gắn bó với con người, với thiên nhiên, luôn có ý thức giữ gìn trong sạch vệ sinh môi trường. Đặc biệt, trong bản Di chúc, Bác viết: "Tôi yêu cầu thi hài tôi được đốt đi, nói chử là "hỏa táng". Tôi mong rằng cách "hỏa táng" dần dần sẽ được phổ biến. Vì như thế đối với người sống đã tốt về mặt vệ sinh lại không tốn đất. Bao giờ ta có nhiều điện, thì "điện táng" càng tốt hơn. Tro thì chia làm 3 phần, bỏ vào 3 cái hộp sành. Một hộp cho miền Bắc. Một hộp cho miền Trung. Một hộp cho miền Nam. Đồng bào mỗi miền nên chọn một quả đồi mà chôn hộp tro đó. Trên mỏ, không nên có bia đá tượng đồng, mà nên xây một ngôi nhà giản đơn, rộng rãi, chắc chắn, mát mẻ, để những người đến thăm viếng có chỗ nghỉ ngơi. Nên có kế hoạch trồng cây trên và chung quanh đồi. Ai đến thăm thì trồng một vài cây làm kỷ niệm. Lâu ngày, cây nhiều thành rừng sẽ tốt cho phong cảnh và lợi cho nông nghiệp"¹.

Theo Hồ Chí Minh, môi trường sống luôn là người bạn tri ân, tri kỷ, nguồn cảm hứng vô tận trong cuộc sống bộn bề công việc của Người. Có thể dẫn ra nhiều tác phẩm ca ngợi tự nhiên, ca ngợi môi trường có giá trị nhân văn rất cao trong thơ ca Hồ Chí Minh, từ "Nhật ký trong tù" đến các bài thơ khác viết trong thời kỳ kháng chiến chống Pháp, Mỹ. Vì vậy, ngay sau khi đất nước hòa bình, Người kêu gọi "người người trồng cây, nhà nhà trồng cây". Người đã đề xướng phong trào trồng cây gây rừng. Nhiều nhà hoạt động chính trị - xã hội quốc tế, đặc biệt là tổ chức Hòa bình xanh đã đánh

* ThS., Khoa Sư phạm và Xã hội Nhân văn - Trường Đại học Kiên Giang

¹ Di chúc của Chủ tịch Hồ Chí Minh (2018). Nxb Chính trị Quốc gia - Sự thật

giá rất cao phát kiến này của Việt Nam nói chung và Hồ Chí Minh nói riêng. Trồng cây giúp bảo vệ nguồn nước, giảm nhẹ thiên tai, điều hòa khí hậu, cải tạo môi trường, tạo công ăn việc làm, xóa đói, giảm nghèo. Hồ Chí Minh đã nói “Trồng cây gây rừng là rất quan trọng. Bây giờ dân chưa thấy đâu. Có khi các chú cũng chưa thấy” vì “Nếu rừng kiệt thì không còn gỗ và mất nguồn nước thì ruộng nương mất màu, gây ra lụt lội và hạn hán”². Người đã xem việc phá rừng vô kế hoạch là hành vi “đem vàng đổ xuống biển”. Trong lễ phát động Tết trồng cây ngày 28/11/1959, Người đã làm phép toán về trồng cây rất đơn giản và cũng rất hiệu quả như sau: “Miền Bắc ta có độ 14 triệu, trong đó có 3 triệu là trẻ em thơ ấu, còn 11 triệu người từ 8 tuổi trở lên có thể trồng cây... Như vậy, mỗi Tết trồng cây được độ 15 triệu cây. Từ năm 1960 đến 1965, chúng ta sẽ có 90 triệu cây, vừa cây ăn quả, cây có hoa, cây làm cột nhà và trong 10 năm, nước ta phong cảnh sẽ ngày càng tươi đẹp, khí hậu hiền hòa hơn, cây gỗ đầy đủ hơn. Điều đó góp phần quan trọng và việc cải thiện đời sống của nhân dân”³.

Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng đã nhiều lần cảnh báo việc khai thác và sử dụng bừa bãi tài nguyên thiên nhiên, làm như thế sẽ phá hoại môi trường và tàn phá chính mình. “Nếu cứ để tình trạng đồng bào phá một ít, nông trường phá một ít, thậm chí đoàn thám dò địa chất cũng phá một ít thì rất tai hại... Phá rừng thì dễ, nhưng gây lại rừng thì phải mất hàng chục năm. Phá rừng nhiều như vậy sẽ ảnh hưởng đến khí hậu, ảnh hưởng đến sản xuất và đời sống”⁴.

Ngay sau khi nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa ra đời, mặc dù bận trăm công, nghìn việc, song Hồ Chí Minh vẫn không quên vấn đề bảo vệ môi trường, trong đó có việc bảo vệ rừng. Bởi, rừng giữ vai trò điều hòa khí hậu, giữ đất, giữ nước, cân bằng môi trường tự nhiên. Người từng nói, rừng vàng, biển bạc, nếu rừng kiệt sẽ không còn gỗ và mất nguồn nước thì ruộng nương mất màu, gây ra lũ lụt và hạn hán. Vì vậy, chớ lãng phí vàng, mà phải bảo vệ vàng của chúng ta. Hồ Chí Minh đã đề ra nhiệm vụ bảo vệ và tu bổ rừng, khai thác rừng phải đi đôi với bảo vệ rừng, trồng cây gây rừng. Việc làm này theo Người tuy rằng tốn kém ít, nhưng mà lợi ích rất nhiều. Nó không chỉ có ý nghĩa kinh tế, mà còn có ý nghĩa chính trị, xã hội, góp phần quan trọng trong việc cải thiện đời sống nhân dân, bảo vệ mùa màng, xóm làng, bảo vệ môi trường, hạn chế được những thiệt hại do mưa bão gây ra.

Nhận thức được ích lợi của việc bảo vệ rừng và trồng cây gây rừng, Hồ Chí Minh đã nói: “Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây. Vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người”. Nhân dịp kỷ niệm 30 năm thành lập Đảng (1960), Hồ Chí Minh đã phát động Tết trồng cây, kêu gọi tất cả các tầng lớp nhân dân

tham gia trồng cây. Từ đó đến nay, Tết trồng cây đã trở thành một phong trào thi đua yêu nước rộng khắp, trở thành một tập quán tốt đẹp của nhân dân ta. Từ năm 1959 đến đầu năm 1969, Bác Hồ đã viết 7 bài kêu gọi trồng cây trong các năm 1959, 1960, 1963, 1964, 1965, 1969; riêng năm 1960 Bác viết 2 bài. Qua đó, có thể thấy Bác quan tâm đến việc trồng cây gây rừng đến mức nào. Trong mỗi bài, Bác đều đưa ra những dẫn chứng, lợi ích của việc trồng cây: vừa có tính kinh tế, an ninh, quốc phòng, vừa mang tầm chiến lược lâu dài. Như trong bài Tết trồng cây đăng trên Báo Nhân dân số 2082, ngày 28/11/1959, Người nêu rõ: “Việc này tốn kém ít mà lợi ích rất nhiều... Nước ta phong cảnh sẽ ngày càng tươi đẹp, khí hậu điều hoà hơn, cây gỗ đầy đủ hơn. Điều đó sẽ góp phần quan trọng vào việc cải thiện đời sống của nhân dân ta...”. Ngày 01/01/1965, trong bài Hãy nhiệt liệt tổ chức tết trồng cây đăng trên Báo Hà Đông, Người chỉ rõ: “muốn xây dựng nông thôn mới... là xây dựng lại nhà ở cho dân nghèo. Muốn vậy thì ngay từ bây giờ phải trồng cây nhiều tốt để lấy gỗ và để chống gió cát, bảo vệ ruộng, chống sỏi mòn...”⁵.

Không chỉ quan tâm đến việc bảo vệ rừng, trồng cây gây rừng, giữ gìn môi trường tự nhiên, Chủ tịch Hồ Chí Minh còn coi trọng việc xây dựng một môi trường sống trong sạch, lành mạnh. Người đã viết tác phẩm “Đời sống mới” (năm 1947), nhằm tuyên truyền, vận động toàn dân ta thực hiện đời sống văn hóa mới. Người khuyên mọi người phải ăn sạch, uống sạch, ở sạch, mặc sạch, đường sá, ao tắm, giếng nước phải sạch sẽ, “sạch sẽ tức là một phần của đời sống mới. Sạch sẽ thì ít đau ốm”; đồng thời, phải đấu tranh loại trừ các phong tục tập quán lạc hậu, như cúng bái, ma chay, cưới hỏi; phải xóa bỏ các tệ nạn xã hội trong đời sống, như cờ bạc, nghiện hút. Người nêu rõ: “Về phong tục, phải cấm hẳn say sưa, cờ bạc, hút xách, bợm bãi, trộm cắp. Phải tìm cách làm cho không có đánh chửi nhau, kiện cáo nhau. Làm cho làng mình thành một làng “phong thuần tục mỹ”⁶.

² Hồ Chí Minh toàn tập (2000), tập 11, Nxb Chính trị Quốc gia, tr. 243

³ Hồ Chí Minh toàn tập (2000), tập 9, Nxb Chính trị Quốc gia, tr. 588-559

⁴ Hồ Chí Minh toàn tập (2000), tập 5, Nxb Chính trị Quốc gia, tr. 119

⁵ Hồ Chí Minh toàn tập (2000), tập 11, Nxb Chính trị Quốc gia, tr. 134

Chủ tịch Hồ Chí Minh cũng đã khởi xướng nhiều phong trào thi đua xây dựng đời sống mới, được nhân dân cả nước hưởng ứng nhiệt liệt, như: Vệ sinh yêu nước; Ba xây, ba chống... Nhà nào, làng nào, tỉnh nào, vùng nào làm được tốt hơn hết sẽ được Người biểu dương, khen thưởng.

Tóm lại, Di chúc và quan điểm trồng cây về bảo vệ môi trường của Chủ tịch Hồ Chí Minh đã để lại cho chúng ta bài học quý báu, đặc biệt trong bối cảnh hiện nay khi chúng ta đang phải đối diện với rất nhiều vấn đề bức xúc về môi trường. Bằng những ngôn từ giản dị, dễ hiểu, những lời dạy của Chủ tịch Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường chứa chan tấm lòng của một hiền nhân đối với con người, với thiên nhiên, môi trường, người là hiện thân của tinh thần, tâm hồn người Việt, bình dị mà vĩ đại. Tất cả những gì Người đã làm, đã nêu gương và để lại sẽ sống mãi với thời gian.

MỘT SỐ GIẢI PHÁP TRONG BẢO VỆ MÔI TRƯỜNG VIỆT NAM THEO DI CHỨC CỦA CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH

50 năm qua, thực hiện Di chúc của Chủ tịch Hồ Chí Minh, chúng ta đã đạt được những thành tựu đáng kể trong công tác bảo vệ môi trường.

Cụ thể, hệ thống pháp luật về bảo vệ môi trường từng bước được hoàn thiện, như: Luật Bảo vệ môi trường, Luật Bảo vệ và phát triển rừng, Luật Tài nguyên nước, Luật Đất đai cùng nhiều văn bản dưới luật, góp phần thúc đẩy mạnh mẽ công tác bảo vệ môi trường.

Nhận thức của các cấp ủy Đảng, chính quyền, các đoàn thể quần chúng về bảo vệ môi trường được nâng lên rõ rệt. Hoạt động nâng cao nhận thức về môi trường không chỉ dừng lại ở các sinh hoạt mang tính văn hóa - xã hội, mà còn là yếu tố quan trọng thúc đẩy tiến trình xã hội hóa công tác bảo vệ môi trường. Các hình thức tuyên truyền về bảo vệ môi trường ngày càng phong phú đa dạng hơn, như: ra bản tin, đưa vào quy ước, hương ước cộng đồng, tổ chức các cuộc thi tìm hiểu về môi trường, liên hoan phim về môi trường...

Mặt khác, những vấn đề bức xúc về môi trường, các "điểm nóng" vi phạm môi trường từng bước được giải quyết. Từng bước khắc phục các khu vực bị

nhễm độc do hậu quả chất độc hóa học của Mỹ sử dụng trong chiến tranh. Công tác bảo vệ môi trường ở các làng nghề đã có những chuyển biến tích cực. Xuất hiện nhiều mô hình tốt, nhiều tấm gương tốt về bảo vệ môi trường.

Bên cạnh đó, hoạt động hợp tác quốc tế trong lĩnh vực bảo vệ môi trường đã thu được những kết quả đáng khích lệ, nhiều dự án quốc tế về bảo vệ môi trường do Quỹ Môi trường toàn cầu, Ngân hàng Thế giới cùng các đối tác khác trên thế giới tài trợ được tổ chức triển khai có hiệu quả.

Mặc dù vậy, hiện nay, Việt Nam vẫn đang phải đối mặt với nhiều thách thức trong công tác bảo vệ môi trường, đó là nạn phá rừng đang xảy ra nghiêm trọng, độ che phủ rừng ngày càng giảm đi, tình trạng ô nhiễm môi trường ở các đô thị, các khu công nghiệp, các làng nghề thủ công ngày càng tăng, việc nhập khẩu công nghệ lạc hậu, có nguy cơ biến nước ta thành bãi thải cho hàng hóa kém chất lượng, hàng hóa không thân thiện với môi trường từ các nước khác nhập vào...

Trong bối cảnh đó, nhằm khắc phục hạn những hạn chế trên và thực hiện tốt hơn nữa Di chúc của Chủ tịch Hồ Chí Minh về bảo vệ môi trường, trong thời gian tới, Nhà nước cần triển khai một số giải pháp như sau:

Một là, nâng cao ý thức trách nhiệm bảo vệ môi trường trong các cấp lãnh đạo bảo vệ môi trường là trách nhiệm của toàn xã hội, nhưng trách nhiệm trước hết thuộc về Nhà nước. Vì vậy, cần tăng cường giáo dục để nâng cao nhận thức và hành động về bảo vệ môi trường trong các cấp ủy Đảng, chính quyền Mặt trận Tổ quốc, đoàn thể, các tầng lớp nhân dân. Đặc biệt, tập trung đào tạo đội ngũ cán bộ lãnh đạo từ Trung ương đến các cấp lãnh đạo ở tỉnh, huyện, thị trấn, xã để họ có kiến thức về môi trường. Để làm được điều này, cần phải tổ chức các lớp tập huấn về phát triển bền vững, về mối quan hệ giữa con người và môi trường, mối quan hệ giữa môi trường với xã hội cho các cấp lãnh đạo. Cùng với việc thay đổi tư duy của các cấp lãnh đạo về bảo vệ môi trường, cần có những điều khoản quy định rõ trách nhiệm bảo vệ môi trường của các cấp lãnh đạo. Chẳng hạn, cần có quy định lãnh đạo các tỉnh, thành phố, lãnh đạo các bộ, ngành phải chịu trách nhiệm đối với tình trạng ô nhiễm môi trường ở địa phương mình, bộ ngành mình, mà không có biện pháp xử lý kịp thời. Phải đưa vấn đề chỉ đạo, điều hành thực thi pháp luật bảo vệ môi trường là một trong những chỉ tiêu công tác thi đua, khen thưởng, đề bạt cán bộ lãnh đạo thuộc các bộ, ngành, địa phương.

Hai là, nâng cao ý thức trách nhiệm bảo vệ môi trường cho các doanh nghiệp, bởi hầu hết các vụ vi phạm pháp luật về bảo vệ môi trường là do doanh nghiệp gây ra. Do đó, cần tổ chức các lớp đào tạo, nâng cao nhận thức về trách nhiệm xã hội của doanh nghiệp đối với môi trường theo từng nhóm đối tượng cho phù hợp. Đối với lãnh đạo doanh nghiệp, như:

hội đồng quản trị, giám đốc, cần tập trung nâng cao nhận thức về tăng trưởng xanh, trách nhiệm xã hội của doanh nghiệp, về lợi ích kinh tế tổng thể từ việc đầu tư cho bảo vệ môi trường. Đối với nhóm đối tượng là cán bộ chuyên trách về bảo vệ môi trường, thì nội dung các lớp bồi dưỡng nên tập trung vào những vấn đề xây dựng hệ thống quản lý môi trường nội bộ, những dự án sản xuất sạch, chi phí lợi ích của việc sản xuất.

Song song với đó, phát triển mạnh mẽ mạng lưới tổ chức, trung tâm bồi dưỡng, về công nghệ sạch và sản xuất sạch, hỗ trợ các doanh nghiệp. Đặc biệt, cần tăng cường tổ chức hoạt động nâng cao nhận thức của doanh nghiệp về lợi ích kinh tế từ các dự án đầu tư công nghệ sạch hay sản xuất sạch so với các dự án đầu tư kiểm soát ô nhiễm tại các doanh nghiệp.

Tổ chức tuyên truyền, tuyên dương và khen thưởng những doanh nghiệp thực hiện tốt các quy định về bảo vệ môi trường. Thực hiện dán nhãn sản phẩm thân thiện với môi trường, cho các sản phẩm sử dụng tiết kiệm nguồn năng lượng, tiết kiệm tài nguyên thiên nhiên.

Tổ chức công khai thông tin về ô nhiễm và tình hình tuân thủ pháp luật về bảo vệ môi trường của doanh nghiệp với các đối tượng có liên quan, như: người dân, các tổ chức xã hội, người tiêu dùng, người đầu tư để gây sức ép với doanh nghiệp, buộc các doanh nghiệp phải thực hiện các biện pháp bảo vệ môi trường.

Ngoài ra, cũng cần xây dựng cơ chế giám sát của người dân, cộng đồng đối với doanh nghiệp trong việc thực thi các cam kết về môi trường, duy trì thường xuyên các biện pháp giảm thiểu ô nhiễm môi trường. Tăng cường các kênh thông tin giữa người dân và các nhà chức trách địa phương để kịp thời thông báo về các trường hợp vi phạm pháp luật bảo vệ môi trường.

Ba là, phát huy tinh thần của nông dân và toàn xã hội trong việc bảo vệ môi trường. Sự nghiệp bảo vệ môi trường trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa nông nghiệp, nông thôn cần có sự đóng góp của nhiều người ở nhiều cấp, nhiều ngành, trực tiếp thực hiện các quyết định thành công chính là nông dân. Do vậy, Nhà nước cần có kế hoạch đa dạng hóa các hình thức giáo dục, tuyên truyền về bảo vệ môi trường trong sản xuất nông nghiệp cho nông dân. Tổ

chức nhiều lớp tập huấn về bảo vệ môi trường trong sản xuất nông nghiệp cũng như trong chăn nuôi. Tuyên truyền Luật Bảo vệ môi trường đến từng hộ gia đình ở nông thôn. Với những hộ gia đình sản xuất và nuôi trồng lớn cần hướng dẫn họ cam kết và thực hiện cam kết bảo vệ môi trường. Hướng dẫn họ cách sản xuất sạch trên các cơ sở đổi mới cách canh tác cũng như phục hồi những vùng đất đã bị ô nhiễm.

Về lâu dài, cần chú trọng tới tầng lớp thanh, thiếu niên, đây là chủ nhân tương lai của nông thôn nói riêng và của đất nước nói chung. Cần đưa nội dung giáo dục môi trường vào hệ thống giáo dục ở tất cả các cấp học trong hệ thống giáo dục quốc dân, đảm bảo duy trì sự thường xuyên, liên tục để hình thành ý thức bảo vệ môi trường cho mỗi học sinh, từ cơ sở đó sẽ hình thành ý thức tự giác trong việc bảo vệ môi trường.

Bốn là, đẩy mạnh các hoạt động tuyên truyền, cổ động về môi trường. Chẳng hạn như tổ chức các cuộc thi tìm hiểu về môi trường, tổ chức các chương trình mà nội dung gắn với việc bảo vệ môi trường nhân dịp kỷ niệm ngày môi trường thế giới, ngày nước sạch vệ sinh môi trường, ngày làm cho thế giới sạch hơn, ngày đa dạng sinh học... Tạo cơ hội, điều kiện để người dân tiếp cận thường xuyên với những thông tin về môi trường, giúp cho việc bảo vệ môi trường được chủ động, hiệu quả. Thường xuyên đẩy mạnh các phong trào, hoạt động, đoàn thể, quần chúng trong bảo vệ môi trường, như: phong trào xanh - sạch - đẹp, hay tuần lễ nước sạch và vệ sinh môi trường... Phát động cần có tổng kết, đánh giá, khen thưởng, nhằm cổ vũ, động viên những đơn vị, cá nhân có thành tích xuất sắc trong phong trào, đồng thời nhắc nhở những đơn vị, cá nhân yếu kém. Thực hiện xây dựng và áp dụng tiêu chí môi trường. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Báo Nhân dân, số 2082, ngày 28/11/1959
2. Báo Hà Đông, số ra ngày 01/01/1965
3. Di chúc của Chủ tịch Hồ Chí Minh (2018). Nxb Chính trị Quốc gia - Sự thật
4. Đảng Cộng sản Việt Nam (2011). Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI, Nxb Chính trị Quốc gia - Sự thật, Hà Nội
5. Hồ Chí Minh toàn tập (2000), tập 11, Nxb Chính trị Quốc gia
6. Hồ Chí Minh toàn tập (2000), tập 9, Nxb Chính trị Quốc gia
7. Hồ Chí Minh toàn tập (2000), tập 5, Nxb Chính trị Quốc gia